

UNELE ASPECTE TEORETICE CU PRIVIRE LA DEFINIREA “CUNOȘTINȚELOR SPECIALE” ÎN PROCESUL PENAL

ECATERINA BALTAGA

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Abstrat. During the examination of criminal, civil and administrative cases the issue is established by means of gathering and changing of evidences. The special knowledge is of no small importance for realization of this task. This knowledge is ven often used nowadays direct by specialists and experts of prosecuting agency or of court of justice.

In the Republic of Moldova, according to the legislation in force, the prosecuting agencies and courts use special knowledge of three types such as participation of specialist in the process of criminal investigation, execution by the specialist of technical-scientific establishment execution of legal examination.

Key words: special knowledge, specialists, experts, process of criminal investigation.

În pofida aplicării pe scară largă a cunoștințelor speciale în descoperirea unor cauze penale, legislațiile în vigoare, cât și literatura de specialitate, nu prevăd definiții vădite și expres prezentate cu privire la noțiunile de „*cunoștințe speciale*”, „*cunoștințe de specialitate*”, „*aplicarea cunoștințelor*”, „*cunoștințe speciale medicale*”, „*persoane avizate*” etc., aducând la variate discuții și chiar divergențe în cercetarea subiectului.

Vom începe în mod firesc cu definițiile de dicționar, urmând a introduce nuanțe și sensuri date de diverși autori.

Sintagma „*cunoștințe speciale*” trebuie privită multeaspectual. Luând cunoștință cu managementul cunoașterii, constatăm că cunoștințele sunt o dezvoltare internă, un avans făcut noua în sine, o îmbogățire a existenței noastre practice, o potență a capacității noastre operative [I. Munteanu, V. Ioniță, 2005].

Conceptul de cunoștințe a fost analizat de-a lungul mai multor secole și apare chiar în lucrările filosofilor greci din antichitate, potrivit cărora cunoștințele au apărut odată cu oamenii. Platon, de exemplu, a avansat teoria potrivit căreia o idee corectă poate fi transformată în cunoștințe prin intermediul rațiunii sau causalității. Aristotel credea că a avea cunoștințe despre un lucru însemna să-i înțelegi necesitate. În lucrările filosofilor din vest, cunoștințele sunt considerate abstracte, universale, imparțiale și raționale [I. Nonaka, H. Takeuchi, 1995].

În doctrină întâlnim deseori un șir de accepțiuni ce sînt utilizate în acelaș sens. De exemplu, în legislație se utilizează: „*cunoștințe speciale*”, „*cunoștințe specifice*” și „*cunoaștere specială*”. Acești termeni sunt aplicați de legiuitor, cât și de cercetători [Лисиченко В.К., Циркаль В.В., 1987].

După părerea noastră, acești doi termeni sînt aproape după sens, „*cunoașterea*” - reflectă etimologic, mai mult sensul creativ a noțiunii - însuși procesul de obținere și utilizare a cunoștințelor [DEX, 1998]; „*cunoștințele*”, la rândul său, alcătuiesc noțiunile, ideile, informațiile pe care le acumulează cineva în rezultatul procesului de cunoaștere într-un domeniu oarecare. Astfel, totalitatea cunoștințelor este reflectată mai exact prin termenul „*cunoștințe*”, iar termenul „*cunoașterea*”

reflectă procesul propriu-zis de atingere a cunoștințelor. Înțelegerea cunoașterii ca activitate corespunde și concepției de cunoaștere judiciară ca proces de formare a cunoștințelor cu privire la circumstanțele juridice sau de alt tip, care au importanță pentru o examinare și soluționare corectă a cauzei penale. Aceeași logică poate fi observată și la expertizare: expertul operează cu cunoștințe speciale, cunoscând (aflând, stabilind) noi circumstanțe, interacțiunea acestora și evaluându-le. Concluzia expertului reprezintă rezultatul cunoașterii ca activitate specială realizată de dînsul. Această afirmație o găsim în Collins Concise Dictionary [H. Collins, 1995]: *cunoștințele* sînt „fapte sau experiențe cunoscute de o persoană sau un grup de persoane; cunoașterea sau înțelegerea acumulate (cîștigate) prin experiență sau învățare”. Observăm că datele, înțelegerile, informațiile acumulate într-un domeniu dat formează un grup de „*cunoștințe*” sau „*cunoașterea*”.

În epoca modernă, prin deschiderile oferite de operele lui Descartes, Locke și Kant cunoașterea se centrează în jurul unor întrebări, cum sunt: Ce cunoaștem? Cum cunoaștem? Care este valoarea cunoștințelor noastre? Prin ce mijloace o putem proba? Cum progresează cunoașterea? Stan Davis și Jim Botkin [S. Davis, J. Botkin, 1994], citându-i pe autori, confirmă că esența cunoașterii ar fi „abilitatea de a învăța de la cei învățați – un proces activ, a activității intelectuale a subiectului de a reproduce obiectul în noțiuni, construcții logice. Cunoașterea de acum depinde de subiect, de activitatea lui intelectuală”. Cunoștințele, după M. Muntean și D. Danăiță sunt “fapte sau experiențe cunoscute de o persoană sau un grup de persoane... acumulate (câștigate) prin experiență sau învățare” [M. Muntean, D. Danăiță, 2001].

Venind direct la subiectul nostru, putem spune că dobîndirea cunoștințelor se obține prin învățare sistematică, cu participarea, alături de procesele cognitive – senzoriale și superioare (memoria, imaginația, gândirea), – a atenției, afectivității și efortului voluntar, precum și cu aportul inteligenței, confirmă afirmațiile anterioare. Cunoștințele reprezintă rezultatul activității materiale și spirituale a oamenilor ce formează informație sau sistem de informații dobîndit, prelucrat, asimilat în procesul cunoașterii și anume acest termen în procesul penal este cel mai acceptabil, susțin un șir de autori [Maxov B. H., 2000] și noi sprijinim această părere.

Comentând prevederile legislației procesual penală, găsim că unii autori se limitează doar la constatarea prevederilor normei juridice. Gh. Mateuț conchide că „în vederea rezolvării cauzelor ce privesc unele infracțiuni îndreptate împotriva persoanei (infracțiuni contra vieții, integrității corporale și sănătății), organele judiciare penale au nevoie de cunoștințele unor specialiști care să lămurească anumite aspecte legate de săvârșirea faptei” [I. Mateuț, 1997]. I. Dolea, concretizează că specialistul este „persoana fizică: care are cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu de activitate umană (tehnică, știința, meserie, artă etc), iar „expertul - persoana care posedă cunoștințe temeinice speciale într-un anumit domeniu și este abilitată, în modul stabilit de lege, să facă o expertiză (pct. 12) al art. 6 din CPP)” [I. Dolea, 2005]. Aceste comentarii le întâlnim la autorii: Em. Stancu, Al. Pinteș, C. S. Paraschiv, T. Osoianu, V. Orîndaș, I. Mircea, I. Iacobiță, M. Apetrei etc.

O altă particularitate în aprecierea „*cunoștințelor*” este prezentată de E. Guțanu, S. Calău, care susțin, că determinarea esenței cunoștințelor speciale, în sens procesual,

trebuie de reieșit din noțiunea de *specialitate* (în sensul unui domeniu aparte al științei, tehnicii, artei) și *specialist* (în sensul unei profesii concrete). Autorii propun diferențierea a două categorii de cunoștințe: generale și speciale. Prin categoria de „*cunoștințe generale*” se impune de înțeles acele deprinderi, date și activități care sunt acumulate pe parcursul activității (sociale) zi de zi. La ce Dex-ul, afirma pe un ton neutru: „este ansamblul de cunoștințe necesare unui individ în viața zilnică”, afirmație cu care sîntem de acord. Numai că în acest caz, care este cel obiectiv, afirmația-acuzație de mai sus își pierde sensul, întrucît aproape toți posedăm acel bagaj de cunoștințe care să ne permită existența zilnică.

La rândul său, prin categoria de „*cunoștințe speciale*”, autorii ne oferă, „totalitatea datelor, informației care au fost acumulate în rezultatul pregătirii speciale, profesionale, care au fost transmise și acumulate cu scopul de a soluționa anumite probleme dintr-un domeniu al științei. Principalul domeniu, în acest caz, este domeniul pregătirii profesionale, în limitele căreia sunt studiate date necesare pentru rezolvarea unor probleme apărute. În acest caz pot fi necesare cunoștințe speciale deosebite în diferite domenii ale științei. Pentru soluționarea corectă și obiectivă a acestor probleme, sunt atrași specialiștii și experții în domeniu, prin numirea expertizei respective [E. Guțanu, S. Calau, 2003]. La cele expuse, I. Dolea mai adaugă, că în calitate de deținători ai unor cunoștințe speciale în anumite sfere ale activității umane alături de expert și specialist, sunt atrase și alte persoane, celelalte avînd roluri auxiliare, dar importante în probațiune (asistenții procedurali, interpreții, traducătorii) [I. Dolea, 2005].

Comentînd noțiunea de „*cunoștințe generale*”, menționăm că și ele, la rândul său, pot fi de ordin *cotidian* ori *specializat*, *științific* ori *artistic* etc., apărute în activitatea de cunoaștere a omului, indiferent de specificul acestei activități. Credem, că autorii au în vedere cunoștințele despre ceea ce știm, cunoștințe accesibile, acumulate în viața cotidiană. Aici se includ cunoștințele privitoare la limitele cunoașterii despre un subiect, cunoștințele despre felul în care ne putem îmbogăți cunoașterea cu privire la rezolvarea unei probleme. În teoria cunoașterii, de altfel, nu găsim termenul „*cunoștințe speciale*”, care sunt proprii numai domeniului jurisprudenței.

La cele expuse, specificăm că globalizarea informațională, cu care în prezent se confundă majoritatea țărilor, inclusiv Moldova, foarte mult, afectează criteriile de stabilire a cunoștințelor generale sau speciale. Apare întrebarea, dacă cunoștințele destinate unei game largi de cititori ce acumulează cunoștințe din enciclopedii, manuale, dicționare, prezentări în mass-media, informarea din rețeaua globală de Internet au trăsături generale sau speciale? Pentru a le atribui în categoria de cunoștințe generale trebuie să apreciem dezvoltare intelectuală a subiectului sau să apelăm la experiența și practica lui profesională, în cadrul căreia a acumulat cunoștințele date.

După cum afirmă T. V. Sahnova, și noi o susținem, delimitarea cunoștințelor generale de cele speciale trebuie efectuată conform unor criterii stabiliți în doctrina penală, argumentînd și unele premise de aplicarea a cunoștințelor speciale în procesul penal:

- existența unei norme juridice procesuale, ce conține elemente de definire a acestei noțiuni;
- nivelul de dezvoltarea a cunoștințelor științifice ce permite aplicarea lor în scopuri practice prin intermediul diferitor metode și mijloace;

- legătura de cauzalitate dintre aplicarea cunoștințelor științifice în procesul penal în vederea aflării adevărului [CaxHOBA T.B., 2000].

În continuare, autoarea declară că cunoștințele speciale sunt întotdeauna cunoștințe științifice, bazate pe epistemologia cercetării și căpătate în cadrul studiilor speciale și aplicate în jurisprudență în anumite forme reglementate de legislațiile procesuale. Având în vedere importanța interpretării corecte și a aprecierii probelor în procesul penal, se impune ca modalitățile de interpretare și de apreciere a acestora să nu lase loc de ambiguitate ce ar putea conduce la concluzii greșite. Însă, pentru o justă soluționare a cauzelor penale, nu sunt de ajuns probe ce se pot dovedi a fi "aparente de probe" ci este necesar concursul unor specialiști ce aplică cunoștințele, respectiv operațiuni expertale [CaxHOBA T.B., 2000]. La cele expuse am mai adăuga că reieșind din nucleul paradigmatic și o structură alcătuită din patru componente a științei:

- a) materialul factic acumulat istoric;
- b) ipoteze confirmate și neconfirmate;
- c) rezultatele observărilor și experimentărilor concretizate sub forma abstracțiilor și generalizărilor științifice: limbaj, concepte și noțiuni; principii, legi, teorii, axiome confirmate de practică;
- d) metodologia de cercetare științifică sau modelul de cercetare a realității practice. În special prin componentele „c” și „d” îi conferă cunoștințelor științifice superioritatea netă față de cunoștințele comune.

În timp ce cunoașterea comună este superficială, rod al învățării prin ucenicie, cunoașterea științifică are o armătură teoretică, are metode de investigare, are procedee de verificare a ipotezelor și, în fine, are un limbaj propriu (concepte, noțiuni). Cu atât mai mult, că în literatura de specialitate s-a subliniat de mult faptul că prin intermediul expertizei judiciare se poate trece de la posibilitatea cunoașterii la cunoașterea propriu-zisă controlabilă cu ajutorul mijloacelor puse la dispoziție de știință. Aceste cunoștințe speciale aplicate au scop să reflecte obiectiv adevărul științific și „nu interesul”... Corectitudinea tezelor empirice, la temelia cărora erau puse concluziile experților, trezeau de multe ori îndoieli instanțelor judecătorești, întrucât cunoștințele practice nu puteau fi accesibile oricărei persoane, nu se fixau în sursele de folosință generală și nu erau verificabile. Locul acestora trebuia să fie ocupat de către cunoștințe generalizate, adică științifice, veridicitatea cărora putea fi probată independent de cadrul unei expertize concrete. Constatăm că pentru a fi științifice, cunoștințele trebuie să aibă următoarele caracteristici:

- să respecte aceleași legi, principii și aceasta duce la unitatea cunoștințelor;
- să reflecte esențialul, generalul și cauzalul obiectelor, proceselor, fenomenelor investigate, fapt ce determină esențialitatea și generalitatea cunoștințelor astfel dobândite;
- să fie verificate, veridice, adevărate, certe;
- să ducă la eliminarea oricărui element subiectiv în determinarea cunoștințelor;
- concordanța imaginii reale a fenomenelor cu imaginea lor în mintea noastră, ceea ce conduce la obiectivitatea cunoștințelor;
- cunoștințele să fie relevate pe baza unei întemeieri metodice;
- cunoștințele se acumulează în timp, din aproape în aproape;

- acumularea cunoștințelor să poată determina predicții (adică de construire a viitorului pe baza datelor existente), prognoze asupra felului în care vor evolua fenomenele studiate pe baza datelor existente;

- știința urmărește cunoașterea cât mai exactă, pe baza de cercetare, observație, experiment etc., măsurarea unui număr cât mai mare de fenomene sau de cazuri.

Aplicarea cunoștințelor speciale ca un proces de cercetare științifică este susținută de majoritatea criminaliștilor și procesualiștilor: V. Dongoroz, N. Volonciu, T. Osoianu, I. Iacobiță, Em. Stancu, I. Mircea, I. Dolea, M. Gheorghiuță, Gh. Doraș etc.

Un alt moment la care am vrea să ne oprim ține de *structura internă* a „cunoștințelor speciale” [G. I. Olteanu, M. Ruiu, 1997] care ține de: abilități practice, aptitudine, experiențe, competențe profesionale, care deseori sunt utilizate ca sinonime, cu ce nu suntem de acord.

În spațiul anglo-saxon, literatura de specialitate relevă o predilecție pentru termenii „*deprindere*” și „*abilitate*” (prin englezescul *skill*), care înseamnă capacitate de a face totul cu ușurință și iscusință; dibăcie; îndemânare; măiestrie; pricepere.

Pentru ca nici un element, oricât de neînsemnat ar părea la prima vedere, care ar fi important în anchetă să nu rămână nevalorificat este necesar ajutorul, participarea specialistului și/sau expertului al căror *cunoștințe și abilități practice* în diverse domenii, pe baza celor mai adecvate metode și procedee tehnice, pot contribui la lămurirea adevăratei semnificației a urmelor și mijloacelor materiale de probă descoperite în cauză.

Astfel, putem să spunem că pentru efectuarea expertizelor judiciare, precum și participarea la acțiunile de investigare, necesită nu numai cunoștințe speciale, ci și deprinderi, obișnuințe speciale și diverse aptitudini, susțin unii autori. Acestea din urmă, reprezintă o noțiune mai îngustă și reprezintă o parte integrantă a noțiunii „cunoștințe speciale” și cuprinde activitatea practică a subiecților și totalitatea metode de cercetare aplicate de ei. Acești termeni, afirmă autorul, la fel nu sunt definiți în legislația de procedură penală. Apelând la dicționarul explicativ, „deprinderile” sunt „însușire dobândită cu timpul prin practică și devenită trăsătură caracteristică; obicei; obișnuință”. Deci, deprinderile sunt componente automatizate ale activității. Ele se realizează prin învățare, sunt elaborate conștient, se consolidează prin exercițiu. De menționat că formarea deprinderilor este condiționată de anumite cunoștințe dobândite anterior și de capacitățile adecvate ale persoanelor respective. Întreaga activitate a unui om, împărțită pe mai multe domenii și compusă din acțiuni, nu se poate desfășura fără deprinderi. Ele asigură cursivitatea, corectitudinea, rapiditatea activităților și acțiunilor, elimina balastul, elementele în plus, inutile, irelevante; scurtează timpul de lucru, posesorii deprinderilor putând să-și îndrepte atenția către componentele activității care nu se pot automatiza (specialiștilor, experților). De menționat că formarea deprinderilor este condiționată de dorința celor implicați în însușirea lor, de anumite cunoștințe dobândite anterior și de capacitățile adecvate ale persoanelor respective. Deci, pentru formarea deprinderilor, se dau explicațiile necesare privind semnificația și importanța acestora, cadrul în care se pot însuși, succesiunea secvențelor și mișcărilor, fără a se omite condițiile de calitate pe care le presupun. Priceperile sunt componente ale activității umane care se constituie prin achiziționarea mai multor deprinderi, înlanțuirea lor

intr-o anumita ordine si, eventual, elaborarea mai multor variante de actiune. În popor se spune, simplu, ca "priceperea este ceea ce stii sa faci". Putem considera priceperile ca imbinari optime de deprinderi, beneficiind de o anume mobilitate interna (aminteam de unele variante de actiune) si facilitand astfel diverse restructurari utile in situatii noi. Priceperile si deprinderile sporesc maiestria si contribuie la cultivarea aptitudinilor si chiar a talentului unor oameni intr-un domeniu sau altul de activitate. Conchidem, că cunoștințele fără deprinderi și deprinderile fără cunoștințe sunt insuficiente în cercetare.

Rezumînd cele expuse, propunem următoarea definiție în care „cunoștințele speciale sunt *„un sistem de cunoștințe și deprinderi practice dintr-un domeniu al științei, tehnicii și tehnologiilor moderne, artei, meșteșugului și altor domenii, căpătate în rezultatul studiilor speciale sau a experienței profesionale și aplicate în rezolvarea unor cauze penale, ”*.

De aici conchidem că cunoștințele speciale:

- sunt cunoștințe care se referă la diferite domenii ale știință, tehnicii și tehnologiilor moderne, artei, meșteșugului și altor domenii;
- aplicarea lor este legată cu un anumit nivel de studii profesionale și/sau de instruire profesională, precum și experiența profesională;
- nu aparțin domeniului obștesc, care fac parte din cunoștințele generale, nu fac parte din cele juridice și se încadrează în cunoștințe de drept penal și de procedură penală;
- aplicarea cunoștințelor este efectuată de specialiști și/sau experți din domeniul științei, tehnicii, artei, meșteșugului sau alte domenii;
- disponibilitatea acestor cunoștințe se referă la capacitatea de utilizare a mijloacelor științifico-tehnice și/sau metodelor speciale (metodologiei);
- în funcție de respectarea condițiilor de mai sus, aplicarea cunoștințelor speciale de specialist și/sau expert pot fi divizate în mai multe forme procesuale și neprocesuale;
- noțiunea „cunoștințele speciale” în procesul penal a apărut și există ca o noțiune contradictorie a noțiunii „cunoaștere”. Legiuitorul, folosind termenul de „cunoștințe speciale” reiese din apocopa (retezarea) accepțiunii acestui termen.

BIBLIOGRAFIE

1. Munteanu I., Ioniță V. Managementul cunoștințelor. Chișinău: Cartier, 2005, 112 p.
2. Nonaka I., Takeuchi H. The Knowledge Creating Company. Oxford: University Press, 1995, 240 p.
3. Lisičenko V. K., Cirkal'. Ispol'zovanie special'nyh znaniy v sledstvenoy i sudebnoy praktike. Kiev: KGU, 1987, 100 c.
4. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998, 1194 p.
5. Collins H. Collins Concise Dictionary. 3rd Edition, Sydney, 1995, 864 p.
6. Davis S., Botkin J. Harvard Business Review, sept.-oct. 1994 www.km-forum.org.
7. Muntean M., Danăită D. Managementul cunoștințelor în societatea bazată pe cunoaștere. În: Revista Informatica Economica, nr. 2/2001.
8. Mahov V. N. Ispol'zovanie znaniy sveduših lic pri rassledovanii prestupleniy. Moskva: RUDN, 2000, 296 p.
9. Mateuț I. Dreptul de procedură penală. Partea generală. Iași: Cugetarea 1997, 222 p.
10. Dolea I. Drept procesual penal. Chișinău: Cardidact, 2005, 368 p.
11. Guțanu E., Calau S. Esența cunoștințelor speciale în teoria și practica expertizei judiciare. În: Revista Națională de Drept, nr.6/2003.
12. Sahnov T. V. Sudebnaâ èkspertiza. Sibirskij Ūridiceskij Vesnik nr. 4/2000.